

Grammatica in de NT2

Het blijft behelpen... (of toch niet?)

NT2-docenten voeren regelmatig discussie over de rol van de grammatica in hun lessen. Grammatica-onderwijs speelde lang een ondergeschikte rol bij het leren van het Nederlands als tweede taal. In de lespraktijk van Peter Donck, NT2 docent op ISK 't Gooi in Bussum (Gooise ScholenFederatie) bleek dat leerlingen die ook grammatica-onderwijs hadden gekregen, sneller vorderden en uiteindelijk op een hoger niveau terechtkwamen.

Peter Donck

Grammaticaonderwijs blijkt alleen maar goed uit te pakken als het wordt gecombineerd met een overvloedig taalaanbod. Bij onderzoek bleken de vorderingen van leerlingen die alleen maar grammatica-onderwijs kregen nog slechter te zijn dan bij leerlingen die alleen maar input te verwerken kregen. Het zit hem dus niet in de grammatica alleen, maar in de combinatie.

Het grammatica-onderwijs werkt niet direct maar indirect. In de vakliteratuur wordt dat aangeduid met de 'zwakke interface hypothese'. De essentie van grammatica als zwakke interface (ZI) is dat een leerling zich voor alles bewust moet zijn van een taalprobleem en de herhaalbaarheid daarvan. Kenmerkend voor de ZI is dat het het verwervingsproces stimuleert en (daardoor) versnelt. Je focust op een bepaalde structuur, een bepaalde conventie. Dat koppel je terug naar vormgerichte oefeningen (oefeningen gericht op bewustwording). Als docent ben je dan bezig met de wisselwerking tussen expliciete en impliciete kennis. Essentie is steeds dat de taalleerder

zich bewust wordt van een bepaalde wetmatigheid. Het geeft in de praktijk vaak een enorm leerplezier. ZI appelleert aan het taalgevoel. Verwerkingsoefeningen, heten dan 'oefeningen ter bewustwording'.*

Feest der herkenning

De vragen uit de klas onderstrepen de noodzaak van grammaticale ondersteuning. Ze zijn voor de docent richtinggevend. Je moet daar wel alert op zijn. In deel 1 van *Zebra*; Nederlands als tweede taal voor anderstaligen in het voortgezet onderwijs (ThiemeMeulenhoff) - de leergang waar ik mee werk - doen zich al snel vormproblemen voor. De input, in de eerste plaats woordenschat, is hier belangrijker dan de output.

Je kunt de aandacht focussen op de grammaticaregels, zonodig meermalen - afhankelijk van het niveau - maar de meeste leerlingen blijven steken in de receptieve fase. In *Zebra* wordt weinig aandacht geschonken aan grammatica. Pas bij deel 3 is er een opzoekgrammatica. Als je werkt met ZI dan zou je daar al in deel 1, mondjesmaat, mee moeten beginnen. Ook de grammaticaboeken die de laatste jaren op de markt zijn gebracht, bie-

den geen uitkomst. Voor een gemiddelde ISK-leerling op vmbo-niveau is het doorwerken van een complete basisgrammatica onbegonnen werk en niet zinvol. Onze populatie is niet de doelgroep waarvoor deze grammatica's zijn ontwikkeld (uitzonderingen daargelaten). De kennismaking met de 'zwakke interface hypothese' was een feest der herkenning. In mijn eigen lespraktijk was ik begonnen een soortgelijke aanpak te ontwikkelen en toe te passen. In de loop der jaren is één ding duidelijk geworden: een effectief grammaticaconcept – en dat is de zwakke interface – versnelt het leerproces!

Transfer

Het primaire doel van grammatica op een ISK moet zijn een transfer naar de vier vaardigheden. Die transfer moet meetbaar zijn. Na de schakelfase moeten leerlingen een 'acceptabele' tekst kunnen schrijven en een lees- of luistertekst aan de hand van vragen kunnen begrijpen. De grammaticale ondersteuning zou zich in de allereerste plaats dáár op moeten richten. Je moet prioriteiten stellen en een strakke planning aanhouden. Wat wel, wat niet - en vooral hoe?

Wie een eind op weg is met zijn woordenschat wil weten hoe je die woorden aan elkaar verbindt. Een van de eerste vormproblemen die ik na *Zebra 1* aanpak, is de congruentie onderwerp & persoonsvorm. Door de concentrische opbouw van het lesmateriaal komt dit item (de zinskern) voortdurend terug. Is de aandacht bijvoorbeeld gericht op waar de t van drinkt is gebleven bij een inversie in de 2^e persoon, dan zet ik naast de basiszin 'Drink je vaak cola?' ook: 'Drink je vader ook?' en vraag of dat goed is. Als ze weten wat een zinskern is komen ze eruit. Eventueel kun je ingaan op het verschil je=jij / je=jouw.

Er zijn leerlingen die een vormprobleem opmerken (zoals hierboven) en om uitleg vragen. Maar meestal moet je de meerderheid er eerst op wijzen, wil het verwervingsproces op gang komen. In deze *awareness-fase* is de begeleiding van de docent zeer intensief. Hij moet effectief en creatief kunnen inspelen op onverwachte vormproblemen en daar een vervolg aan geven. De 'impact' is dan maximaal.

Door te werken volgens het werkmodel (zie kader) krijgen leerlingen inzicht in de zinskern: onderwerp en persoonsvorm. Ze worden gevoelig voor de veranderbaarheid daarvan. De aangeboden zinnen kunnen teksten uit de basismethode *Zebra* zijn, maar omdat die teksten vaak te moeilijk zijn (voltooide tijden van scheidbare werkwoorden en samengestelde zinnen), is het beter eigen teksten te nemen: 20 zinnen onder elkaar genummerd. Die lezen en 'bewerken' we volgens het

werkmodel. Het moet tempo houden. Het gaat erom dat ze ritme en cadans van het Nederlands te pakken krijgen.

Opbouw grammaticales volgens de zwakke interface methodiek

- Stap 1: Bewustwording van een grammaticaal verschijnsel (bijvoorbeeld ontkenning, onvoltooid verleden tijd, verkleinwoorden, woordvolgorde), middels teksten of spreekoefeningen.
- Stap 2: Werkmodel (zie hieronder) mondeling toepassen op aantal zinnen.
- Stap 3: Grammaticaal verschijnsel zichtbaar maken op bord door bijdragen van de leerlingen.
- Stap 4: Meer taalaanbod op papier, verdergaande bewustwording.
- Stap 5: Individueel werken (ook huiswerk).
- Stap 6: Na een of twee weken: herhaling en opnieuw werkmodel toepassen op een tekst.
- Stap 7: Spreekoefening opnemen en af luisteren met aandacht voor het toepassen van het geleerde grammaticale verschijnsel.

Werkmodel

Het principe is dat je op basis van aangeboden zinnen steeds volgens hetzelfde stramien:

- de vraagzin maakt;
- een of meer andere volgordes toepast;
- de zin in meer- of enkelvoud zet;
- de tijd verandert.

Lesvoorbeeld ovt en vtt volgens de ZI

S4 is een 'snelle' klas, duidelijk mavo-plus met een aantal havo-toppers. Ze zitten net in de tussenfase en zijn enigszins vertrouwd met zinsstructuren. Subject en persoonsvorm (de zinskern) kunnen ze doorgaans vinden. Nu komen de tijden, ook weer in zinnen, zodat het zich eigen maken van de structuren continu doorgaat. Tegelijk zullen ze opmerken dat het weer de persoonsvorm is waar iets mee gebeurt.

De uitgangen van de ovt in de regelmatige werkwoorden berusten op conventie. Waarom het niet schoppe maar schopte is, heeft een fonologische verwijzing waarvan het weinig zin heeft die te expliciteren. Er is een regel die impliciet moet worden gemaakt: 't Kofschip. Zo'n technisch onderdeel kun je beter in zinsverband aanbieden. De opdrachten zijn altijd in de trant van: zet de zin in de verleden/voltooid tijd, eventueel in de vraagvorm en in meer-/enkelvoud. Leerlingen zien op die manier sneller de functie van de persoonsvorm in het zinsverband. Ik laat in principe geen werkwoorden vervoegen of rijtjes maken, omdat het de functionele verwijzing naar het geheel mist.

Stap 1 Bewustwording

Als basis voor de behandeling van de verleden tijd neem ik een tekst in de ott, circa 20 zinnetjes, genummerd en onder

elkaar. Daarmee gaan we klassikaal volgens het werkmodel aan de slag. Het is herhalen en tevens warming-up. Vervolgens schrijf ik verschillende bijwoorden van tijd (gisteren, een maand geleden) op het bord en laat aan de hand van dezelfde tekst zien wat de opdracht is. Dus:

Ik ga met de bus naar het station

1a Gisteren _____

2 Ik snap die sommen nu wel

2a Een week geleden _____ die sommen niet.

Stap 2 Werkmodel

Van de persoonsvormen zetten we de infinitieven bovenaan op het bord, naast elkaar over de volle breedte, zowel regelmatige als onregelmatige. Daarvan maken we de stam, die schrijven we eronder.

Stap 3 Grammatica zichtbaar maken

We maken de verleden tijd. Wijs op de laatste letter van de stam, schrijf de(n)/te(n) en laat ook de klankverandering in de sterke werkwoorden zien. Laat de klas zelf voorbeelden noemen, sommigen maken heel logische fouten (hij remde, hij zwemde).

Stap 4 Verdergaande bewustwording

Wijs weer op de laatste letter van de stam en schrijf de letters van 't kofschip op.

Wie pakt de regel? Wanneer schrijf je de(n), wanneer te(n)?

Als iemand het weet, laat ik hem/haar dat op het bord bewijzen. Er wordt driftig voorgezegd maar ik reageer niet. Zo komen er meerderen voor het bord. Het overzicht van het bord moeten ze overnemen in hun schrift (geef daar de tijd voor). Vervolgens deel ik de eerste lijst onregelmatige werkwoorden uit en laat zien hoe deze werkt.

Stap 5 Oefeningen ter bewustwording

Ik zet de klas in groepjes en geef ze een tekst in de ott met de opdracht die in de ovt te zetten. Let op: nog geen valse s en f, nog geen i als laatste letter van de stam en nog geen vtt. Een kwartier voor het eind stoppen (rest is huiswerk). Ik vraag 'vrijwilligers' die willen vertellen wat ze gisteren of het afgelopen weekend gedaan hebben. Tot slot geef ik de klas opdracht zo'n verhaaltje voor de volgende les voor te bereiden.

Stap 6 en verder...

Bijna altijd is een korte herhaling nodig, zeker in het begin ebt pas verworven kennis snel weg (denk ook aan de absenties). Koppel de bespreking aan het gemaakte huiswerk. Dan komen de uitzonderingen: de valse s en f, de i en o

die niet meedoen. Gooite is een 'dankbare' fout. Maak de verschillen aanschouwelijk op het bord. Schrijf nu ook de voltooiden tijden naast de verleden tijden en laat ze de veranderingen in de zinskern opmerken. Vanaf nu gaan ze aan het werk met de onregelmatige werkwoorden, elke week zo waarmee ze soms mondeling, soms schriftelijk zinnnetjes moeten maken: ott—ovt—vtt.

Samenvatting

Waarom moet nu een beknopte, doelgroepgerichte NT2-grammatica voldoen?

- Prioriteiten stellen: wat wel, wat niet. Wat in de klas leeft, kan daarbij richtingbepalend zijn.
- Structuren blootleggen: zinsdelen en delen van zinsdelen, dus redkundig qua aanpak.
- De zinskern (scharnier van de zin) fungeert als herkenbaar houvast.
- Het verwervingsproces is gebaseerd op de wisselwerking expliciete en impliciete kennis, dus grammatica als zwakke-interface.
- Een concentrische opbouw, van simpel naar complex, van grondvorm naar uitzondering.
- In redundantie voorzien: herhalingen in steeds complexere context.
- Selectieve ondersteuning: lijsten met: onregelmatige werkwoorden, meervoudsvorming, verkleinwoorden, trappen van vergelijking.
- Taalkundige ondersteuning, items als verbuiging, adjectieven, vraagwoorden, voorzetsels, telwoorden: ook hier gelden prioriteiten.

Grammatica is zinvol

Ten slotte nogmaals over de transfer. Het blijkt nogal eens dat leerlingen hun verworven grammaticale kennis niet automatisch inzetten bij de thema's in de leergang. Ik heb dat meermalen ervaren. Voor de sceptici is het een argument dat grammatica niet zinvol is. Maar diezelfde sceptici schenken nauwelijks aandacht aan grammatica! Natuurlijk, grammatica is lange tijd onderbelicht geweest en niet iedere NT2-docent zal dit onderdeel willen geven. Toch gaat het om een integrerende deelvaardigheid, die niet langer geschuwd moet worden. De zwakke interface vind ik een verfrissende nieuwe aanpak van grammatica, die wat mij betreft zelfs in de onderbouw van reguliere middelbare scholen kan worden ingezet. ■

* Zie ook het themanummer 'Grammatica opnieuw bekeken', *Levende Talen* nr 505, december 1995.